

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

หลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจปี 2540 ไม่เพียงภาคเศรษฐกิจจริง (Real Sector) คือ การผลิต การลงทุน การค้าและบริการต่าง ๆ เท่านั้นที่ถูกกระทบอย่างหนัก หากแต่ภาคการเงิน (Financial Sector) ซึ่งเกี่ยวข้องกับ อัตราแลกเปลี่ยน อัตราดอกเบี้ย ประสิทธิภาพการดำเนินงาน ของสถาบันการเงิน รวมไปถึงแนวโน้มการทำงานของตลาดทุน (Capital Market) ก็ถูกกระทบ อย่างหนักด้วยเช่นกัน โดยรูปธรรมของวิกฤตการณ์ในครั้งนี้ ปรากฏให้เห็นจากตัวชี้วัดทางมหภาค หลายประการ เช่น การลดลงของ GDP ชนิดไม่เคยปรากฏในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจร่วมสมัยของ ไทยมาก่อน โดยในปี 2540 และ 2541 ซึ่งอยู่ในช่วงใจกลางของวิกฤตินั้น GDP ของไทยติดลบถึง 1.8% และ 10.4% ตามลำดับ การลดลงอย่างรวดเร็วของเงินทุนสำรองสุทธิที่เกิดจากความ พยายามปกป้องค่าเงินบาท โดยธนาคารแห่งประเทศไทยที่เป็นมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปลายปี 2539 จนมีผลให้เงินทุนสำรองสุทธิ (เงินทุนสำรองทางการหักด้วยภาระผูกพันล่วงหน้า) ลดลง เหลือเพียง 2.8 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ในวันที่ 30 มิถุนายน 2540 จากที่เคยอยู่ ณ ระดับ 26.6 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2540¹

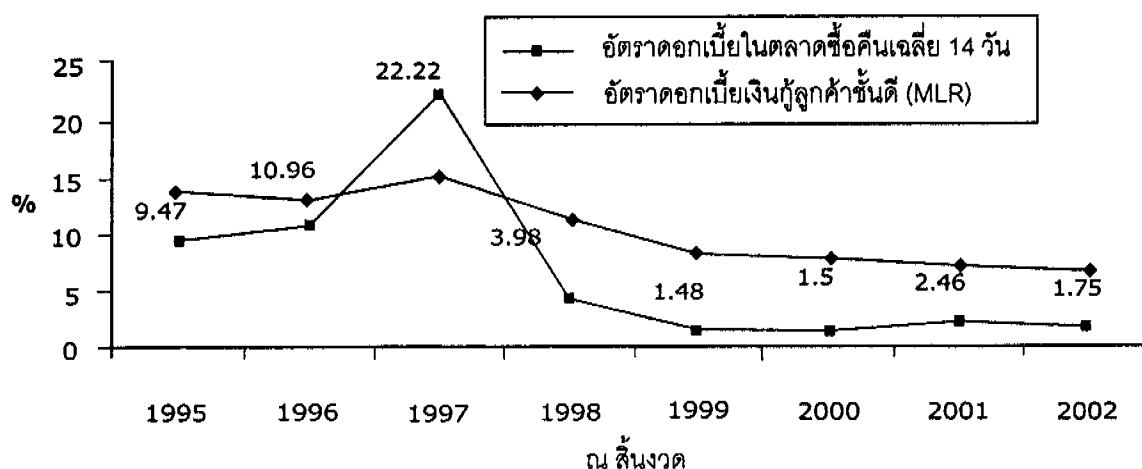
อีกตัวชี้วัดหนึ่ง เกิดจากผลกระทบภายหลังการประกาศเปลี่ยนแปลงระบบอัตราแลกเปลี่ยน มาเป็นระบบลอยตัว ทำให้ค่าเงินดอลลาร์สหรัฐ เมื่อเปรียบเทียบกับเงินบาท เพิ่มขึ้นอย่าง รวดเร็ว และรุนแรงจากระดับ 25.78 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐ ในเดือนมิถุนายน 2540 มาอยู่ที่ 47.25 บาทต่อดอลลาร์สหรัฐ ณ สิ้นเดือนธันวาคม 2540 ซึ่งสูงขึ้นถึง 83.28% ส่งผลให้ยอดหนี้ ต่างประเทศ ณ สิ้นปี 2539 ที่เคยมีมูลค่าเท่ากับ 2.33 ล้านล้านบาท มีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็น 4.34 ล้าน ล้านบาท ถ้าคำนวณด้วยอัตราแลกเปลี่ยน ณ สิ้นปี 2540 ดังกล่าว ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ภาคเอกชน พยายามชำระหนี้ต่างประเทศ ส่งผลให้เกิดการไหลออกของเงินทุนจำนวนมาก ในช่วงปลายปี 2540 และการลดลงของค่าเงินบาท ยังทำให้ต้นทุนการผลิตของผู้ผลิตที่ต้องนำเข้าวัตถุดิบจาก

¹ คณะกรรมการศึกษา และเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ระบบการเงินของประเทศ (ศปร.). "รายงานผลการวิเคราะห์ และวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ สถานการณ์วิกฤตทางเศรษฐกิจ." 31 มีนาคม 2541.

ต่างประเทศสูงขึ้นด้วย นอกจากนี้ อัตราดอกเบี้ยในตลาดซื้อคืนและอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วในปี 2540 (ดูภาพที่ 1.1) ซึ่งเป็นผลสะท้อนจากนโยบายการเงินตึงตัวของรัฐบาล เพื่อป้องกันการเก็งกำไรค่าเงินบาทในช่วงหลังจากการเปลี่ยนแปลงระบบอัตราแลกเปลี่ยน ได้ทำให้ต้นทุนทางการเงินของผู้ประกอบการโดยทั่วไปสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจประสบปัญหาในการบริหารงานและนำไปสู่การผิวนัดชำระหนี้ในระยะต่อมา และนำไปสู่ปัญหาของระบบสถาบันการเงินไทย ในลักษณะที่เป็นปฏิกิริยาลูกโซ่ โดยเริ่มต้นจากการเพิ่มขึ้นของหนี้ที่ไม่ก่อให้เกิด

ภาพที่ 1.1

อัตราดอกเบี้ยในตลาดซื้อคืน 14 วัน และอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ลูกค้าชั้นดี

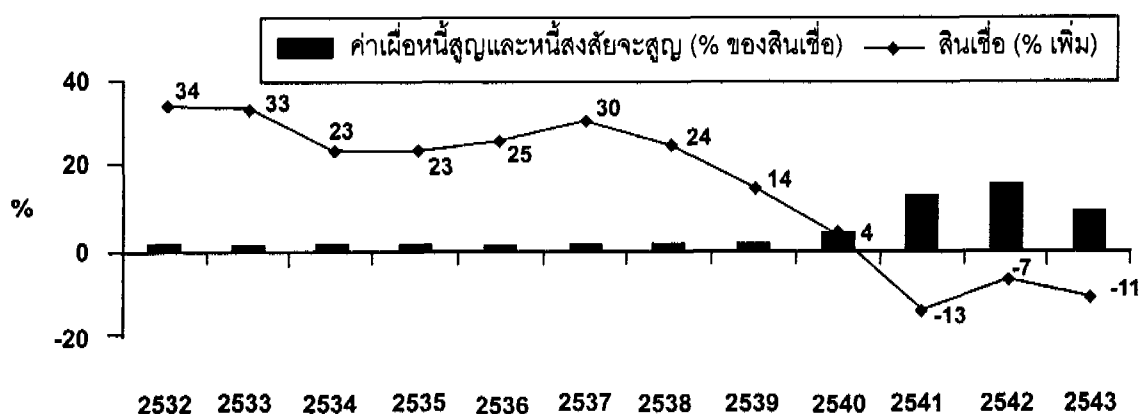

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

เกิดรายได้ (Non Performing Loan หรือ NPLs) ของสถาบันการเงิน ซึ่งเป็นสัญญาณของปัญหาที่เกิดขึ้นกับระบบการเงินของประเทศ แม้ว่าในช่วงปี 2540 นั้นข้อมูล NPLs ยังไม่มีการเปิดเผยอย่างเป็นทางการดังเช่นในปัจจุบัน รวมทั้งความแตกต่างของคำจำกัดความของ NPLs ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทำให้ไม่สามารถเปรียบเทียบข้อมูลในอดีตกับปัจจุบันได้ แต่ก็มีภาระหนี้ โดยธนาคารแห่งประเทศไทยว่า NPLs (ภายใต้คำนิยามหนี้จัดชั้นเดิม) ของระบบสถาบันการเงิน ในปี 2539 เท่ากับประมาณ 7.7% ต่อมาภายหลังสัดส่วนดังกล่าวได้เพิ่มขึ้นมากกว่า 4 เท่าตัวมาอยู่ที่ 32.69% ณ สิ้นเดือนมิถุนายน 2541 ภายใต้คำจำกัดความใหม่ (ซึ่งหมายถึงหนี้ที่หยุดการผ่อนชำระเกินกว่า 3 เดือนขึ้นไป) และเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงระดับสูงสุดที่ 47.7% ในเดือนพฤษภาคม 2542 ทั้งนี้ เนื่องจากมาตรฐานการให้สินเชื่อของสถาบันการเงินหลายแห่งยังไม่รัดกุม

เพียงพอ และบางแห่งยังคงลักษณะของการให้สินเชื่อระหว่างธุรกิจเครือข่ายและพวกพ้อง รวมทั้งกลไกการกำกับดูแลของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในขณะนั้น ยังไม่ได้ปรับให้ทันตามระดับของความเสียหายของระบบที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสะท้อนออกมาให้เห็นได้จากระดับค่าเผื่อหนี้สงสัยจะสูญของสถาบันการเงินต่อสินเชื่อรวมที่อยู่ในระดับต่ำมาโดยตลอด แม้จะอยู่ในช่วงที่การขยายตัวของสินเชื่อมีอัตราสูงเกินกว่า 20% ต่อปี (ดูภาพที่ 1.2)

ภาพที่ 1.2
สัดส่วนค่าเผื่อหนี้สูญและหนี้สงสัยจะสูญและอัตราการ
ขยายตัวของสินเชื่อของระบบสถาบันการเงิน

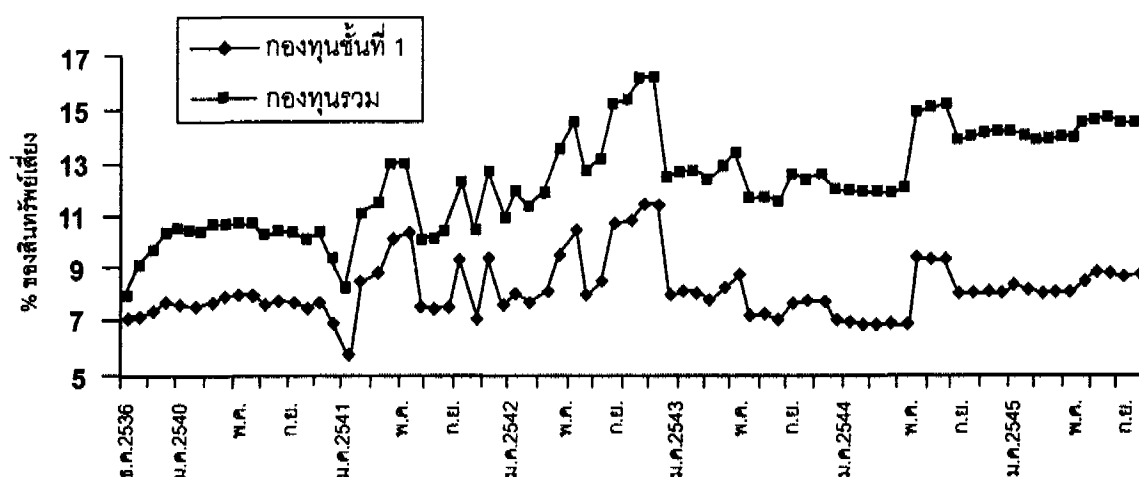

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

นอกจากนี้ การเสื่อมคุณภาพของสินทรัพย์ของสถาบันการเงินที่เกิดจากภาวะถดถอยของระบบเศรษฐกิจ ประกอบกับสภาพคล่องที่หดตัวลง รวมถึงมาตรการของรัฐบาลในการปรับปรุงมาตรฐานการกันสำรองสินทรัพย์ของสถาบันการเงิน ส่งผลให้ทุนของสถาบันการเงินลดลง (ดูภาพที่ 1.3) จนทำให้สถาบันการเงินจำนวนหนึ่งตกอยู่ในสภาพเงินกองทุนไม่เพียงพอตามที่กฎหมายกำหนดไว้ โดยอัตราเฉลี่ยของเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า BIS Ratio ในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม 2540 ถึงเดือนมกราคม 2541 ของระบบธนาคารพาณิชย์ลดลงมาอยู่ระดับต่ำที่สุดที่ 6.89% และ 5.78% ตามลำดับ นอกจากนี้การเคลื่อนไหวขึ้นลงของสัดส่วนเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยงในช่วงปี 2541 ถึง 2543 ยังสะท้อนความพยายามของธนาคารพาณิชย์ในการเพิ่มเงินกองทุนของตน ในขณะที่สินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบ

ยังคงเสื่อมสภาพลงอย่างต่อเนื่อง² จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ส่งผลให้ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต้องระดมกำลัง และใช้ทรัพยากรด้านต่าง ๆ เพื่อทุ่มเทแก้ไขปัญหาอย่างหนัก โดยเฉพาะในภาคการเงิน ซึ่งหน่วยงานของทางราชการที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กระทรวงการคลัง และธนาคารแห่งประเทศไทยได้ดำเนินมาตรการต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อพยุงรักษาระบบการเงินเอาไว้ เพราะถ้าหากระบบการเงินล่มสลายจะนำไปสู่ปัญหาลูกโซ่ที่จะกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมตามมาอีกมากมาย

ภาพที่ 1.3
การเปลี่ยนแปลงของเงินกองทุนของธนาคารพาณิชย์

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

ภาคการเงินเอกชนเอง ก็ได้พยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อความอยู่รอดของตัวเอง โดยวิธีต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่

1) การควบรวมกิจการ (Merger & Acquisition – M & A) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการเงินที่เผชิญกับปัญหาการขาดทุน จนต้องมีการเพิ่มทุนใหม่ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการ

² คณะกรรมการศึกษา และเสนอแนะมาตรการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบการเงินของประเทศ เพื่อเป็นการป้องกันการเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ (ศสปป.). "รายงานผลการศึกษาโครงการแทรกแซงกิจการธนาคารพาณิชย์ ในช่วงวิกฤตการณ์และนโยบายหาผู้ลงทุนใหม่." 8 มกราคม 2545.

แก้ไขกฎหมายต่าง ๆ เพื่อลดข้อจำกัดในการควบคุม และซื้อกิจการของต่างชาติ ให้สามารถถือครองหุ้นส่วนใหญ่ได้ และการแก้ไขกฎหมายล้มละลายต่าง ๆ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเห็นได้ชัดขึ้นหลังจากเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินว่า มีธนาคารพาณิชย์ต่างชาติเข้ามาเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่ในธนาคารพาณิชย์ไทยถึง 4 แห่ง คือ ธนาคารดีบีเอสไทยทูน ธนาคารเอเซีย ธนาคารนครธน และธนาคารแหลมทอง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงหลังจากมีผู้ถือหุ้นใหญ่เป็นธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ ก็คือ มีการปรับองค์กรแบบเบ็ดเสร็จ โดยลดขนาดองค์กร ปรับโครงสร้างองค์กรใหม่ให้สอดคล้องกับธุรกรรมทางการเงิน และเน้นการลงทุนในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน โดยมีการบริหารนวัตกรรมใหม่ ๆ (Innovation Management) เช่น การพัฒนาเครือข่ายการให้บริการทางโทรศัพท์ของธนาคาร เพื่อรองรับธุรกรรมทางการเงินของลูกค้าผ่านทางระบบโทรศัพท์ การติดตั้งโปรแกรมคอมพิวเตอร์ใหม่ เพื่อรองรับการขยายฐานลูกค้า การติดตั้งเครื่องรับฝากเงินอัตโนมัติที่สาขาต่าง ๆ การปรับปรุงระบบข่าวสารข้อมูล (Information Management) ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยกำหนดนโยบายความปลอดภัยของข้อมูลอย่างชัดเจน ภาระหน้าที่ที่เกี่ยวกับการรักษาความปลอดภัยของข้อมูล การจัดประเภทของข้อมูล และการนำระบบรักษาความปลอดภัยไปใช้ให้สอดคล้องกับนโยบายของธนาคาร เพื่อสนับสนุน และสร้างความแข็งแกร่งของระบบรักษาความปลอดภัยของบริการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ ทั้งในระบบ Internet และ Extranet สำหรับปัจจุบัน และอนาคต ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจว่าทำไมปัจจุบัน สถาบันการเงินจำนวนมากของไทย จึงมีต่างชาติเป็นผู้ถือหุ้นสำคัญ³

2) การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การดำเนินงานทางด้านธุรกิจการเงิน ได้แก่

2.1) การบริหารต้นทุน (Cost Management) ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดย

2.1.1) การลดต้นทุนด้านดอกเบี้ยเงินฝาก ซึ่งถือเป็นมาตรการที่สถาบันการเงินดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และมีผลทำให้ต้นทุนลดลงอย่างมาก จะเห็นได้ว่า ทุก ๆ 1% ของดอกเบี้ยเงินฝากที่ลดลง ส่งผลให้ธนาคารพาณิชย์สามารถลดดอกเบี้ยจ่ายได้เกือบ 50,000 ล้านบาทต่อปี เนื่องจากมีเงินฝากในระบบธนาคารรวมประมาณเกือบ 5 ล้าน ๆ บาท⁴ โดยในช่วง

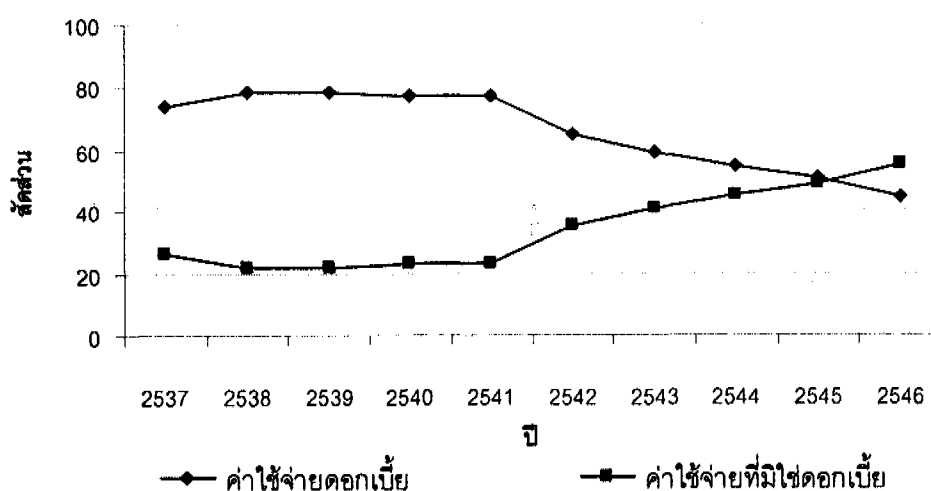
³ ดูรายละเอียด สัดส่วนการถือหุ้นของต่างประเทศในสถาบันการเงินต่าง ๆ ของไทย (เปอร์เซ็นต์) ในภาคผนวก ก.

⁴ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, นวลน้อย อาริรัตน์. "2540 จุดเปลี่ยนประเทศไทย." พุทธกิจจาน 2544.

เดือนธันวาคม 2543 ธนาคารพาณิชย์หลายแห่ง ได้แก่ ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารกสิกรไทย และธนาคารกรุงไทย ได้ทยอยปรับลดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำลงอีกร้อยละ 0.25 ส่งผลให้อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำประเภท 3 เดือน และ 6 เดือน ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 3.00 ต่อปี เท่านั้น หลังจากนั้น ธนาคารพาณิชย์ ก็ได้ปรับลดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากอย่างต่อเนื่อง แต่จะเห็นได้ว่า ธนาคารพาณิชย์ส่วนใหญ่จะปรับลดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากในเวลาใกล้เคียงกัน เพื่อมิให้แต่ละธนาคารต้องรับภาระมาก เนื่องจากฐานเงินฝากที่เพิ่มขึ้น⁵ จากการบริหารต้นทุนดอกเบี้ยดังกล่าว ทำให้ค่าใช้จ่ายดอกเบี้ยของธนาคารพาณิชย์ ในปี 2539 ลดลงจากร้อยละ 78.6 มาอยู่ที่ร้อยละ 44.8 (ดูภาพที่ 1.4)

ภาพที่ 1.4

สัดส่วนค่าใช้จ่ายดอกเบี้ย เปรียบเทียบกับ ค่าใช้จ่ายที่มีโชดดอกเบี้ย

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

2.1.2) การลดค่าจ้างแรงงานของบุคลากร หลังเกิดวิกฤติบุคลากรในภาคการเงินได้ลดจำนวนลงตามลำดับ โดยแต่เดิมบุคลากรในระบบธนาคารพาณิชย์ เคยมีกว่า 120,000 คนในช่วงก่อนเกิดวิกฤติ แต่หลังจากเกิดวิกฤติแล้ว บุคลากรในภาคนี้ก็เริ่มลดลงมา โดยในปี 2541 บุคลากรในระบบธนาคารพาณิชย์ ลดลงเหลือ 108,843 คน และลดลงมาเรื่อย ๆ จากปี 2542 ถึง 2545 เป็น 101,220 คน 93,069 คน 87,488 คน และ 82,587 คน ตามลำดับ ทำให้

⁵ ธนาคารแห่งประเทศไทย. "รายงานอัตราดอกเบี้ยประจำเดือน."

ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับพนักงาน จากร้อยละ 11.9 ในปี 2537 เหลือร้อยละ 7.9 ในปี 2540 เนื่องจากธนาคารพาณิชย์ได้มีการปรับโครงสร้างองค์กร เพื่อรองรับการแข่งขันกับธนาคารต่างชาติ ที่สามารถเข้ามาดำเนินธุรกิจทางการเงินได้ง่ายขึ้น หลังจากประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายเปิดเสรีทางการเงิน และค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับพนักงานเริ่มลดลงอย่างต่อเนื่องจาก 43,641 ล้านบาท ในปี 2539 เป็น 49,080 ล้านบาท และ 43,949 ล้านบาท ในปี 2540 และ 2541 ตามลำดับ และคาดว่าผู้บริหารของธนาคารพาณิชย์จะหาทางลดบุคลากรต่อไปอีก ด้วยกรรมวิธีต่าง ๆ เช่น โครงการเกษียณล่วงหน้า (Early Retirement) เป็นต้น

2.1.3) การลดต้นทุนอื่น ๆ เช่น ค่าวัสดุอุปกรณ์ การลดจำนวนสาขาทั้งใน และต่างประเทศ เป็นต้น ซึ่งธนาคารพาณิชย์ไทยได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องในช่วงหลังเกิดวิกฤติ โดยจำนวนสาขาแบบเต็มรูปแบบในระบบธนาคารพาณิชย์ไทยลดลงจาก 3,288 แห่งในปี 2542 เหลือ 3,215 แห่ง ในปี 2543 และลดลงต่อเนื่องเหลือ 3,135 แห่ง, 3,067 แห่ง และ 3,062 แห่ง ในปี 2544 ถึง 2546 ตามลำดับ⁶

2.2) การบริหารการตลาด (Marketing Management) ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยในช่วงก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ รายได้ส่วนใหญ่ของธนาคารพาณิชย์มาจากส่วนต่างระหว่างดอกเบี้ยเงินกู้ และดอกเบี้ยเงินฝาก แต่หลังจากเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจแล้วผลตอบแทนในส่วนนี้ของธนาคารพาณิชย์ได้ลดลงไปอย่างมาก โดยหากพิจารณาส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยที่ได้รับจริง (Effective Spread) ของธนาคารพาณิชย์ไทย จะเห็นได้ว่า ปรับลดลงต่อเนื่องจากต้นปี โดยในไตรมาสที่ 2 ของปี 2545 ส่วนต่างอัตราดอกเบี้ยที่ได้รับจริงอยู่ที่ร้อยละ 2.45 ต่อปี ลดลงจากร้อยละ 2.89 ต่อปีในไตรมาสแรก ทั้งนี้ เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยรับจากการให้สินเชื่อต่อฐานสินเชื่อดังกล่าวลดลงมาก ในขณะที่ภาระดอกเบี้ยจ่ายต่อฐานเงินฝากปรับลดลงน้อยกว่า (ดูภาพที่ 1.5)⁷ ซึ่งความจริงแล้ว รายได้ส่วนที่ลดลงนี้ ไม่ได้มีสาเหตุมาจากส่วนต่างของดอกเบี้ยที่ลดลงดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นเท่านั้น แต่ยังมีสาเหตุมาจากสินเชื่อที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ที่เกิดขึ้นจำนวนมากในช่วงวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ผ่านมา ทำให้ทุกธนาคารยิ่งเพิ่มความเสี่ยงระมัดระวังในการปล่อยกู้มากขึ้น เพราะเกรงจะกลายเป็นสินเชื่อด้วยคุณภาพ และส่งผลกลับมากระทบต่อการดำเนินงานของธนาคารอีกประการหนึ่ง จึงทำให้แต่ละธนาคารจำเป็นต้องมีนโยบาย

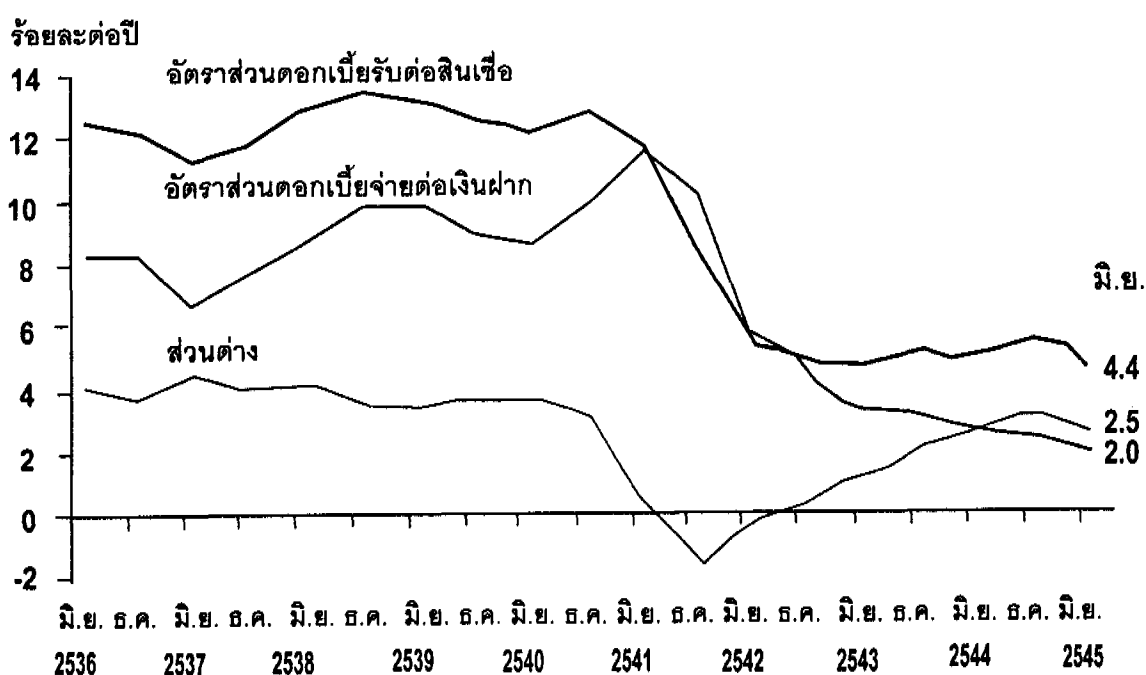
⁶ ธนาคารแห่งประเทศไทย. "รายงานสรุปจำนวนสำนักงานของธนาคารพาณิชย์แยกตามรายภาค."

⁷ ธนาคารแห่งประเทศไทย. "รายงานแนวโน้มเงินเฟ้อ." ตุลาคม 2545.

ในการบริหารความเสี่ยง (Risk Management) ที่เข้มงวดมากขึ้น ส่งผลให้การปล่อยสินเชื่อใหม่ ๆ ทำได้ยาก จึงเป็นเหตุให้มีสภาพคล่องส่วนเกินจำนวนมากในระบบสถาบันการเงิน รวมไปถึงการเพิ่มขึ้นของคู่แข่ง ทั้งที่มาจากตลาดเงินเอง ก็คือ ธนาคารต่างชาติ และนอกตลาดเงิน ได้แก่ ตลาดตราสารหนี้ เป็นต้น

ภาพที่ 1.5

อัตราส่วนดอกเบี้ยรับต่อสินเชื่อ และดอกเบี้ยจ่ายต่อเงินฝากของธนาคารพาณิชย์ไทย

- รายได้ดอกเบี้ยเงินให้สินเชื่อ และรายจ่ายดอกเบี้ยเงินฝาก ในช่วงปี 2536-2539 รวมรายการระหว่างธนาคาร และตลาดเงิน
 - ข้อมูลก่อนปี 2543 เป็นข้อมูลรายครึ่งปี
- ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

ทำให้รายได้จากดอกเบี้ยและเงินปันผล ในปี 2537-2539 ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 87.9 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 91.2 ในปี 2539 กลับลดลงเหลือร้อยละ 89.4 และร้อยละ 72.8 ในปี 2540 และ 2546 ตามลำดับ (ดูภาพที่ 1.6)

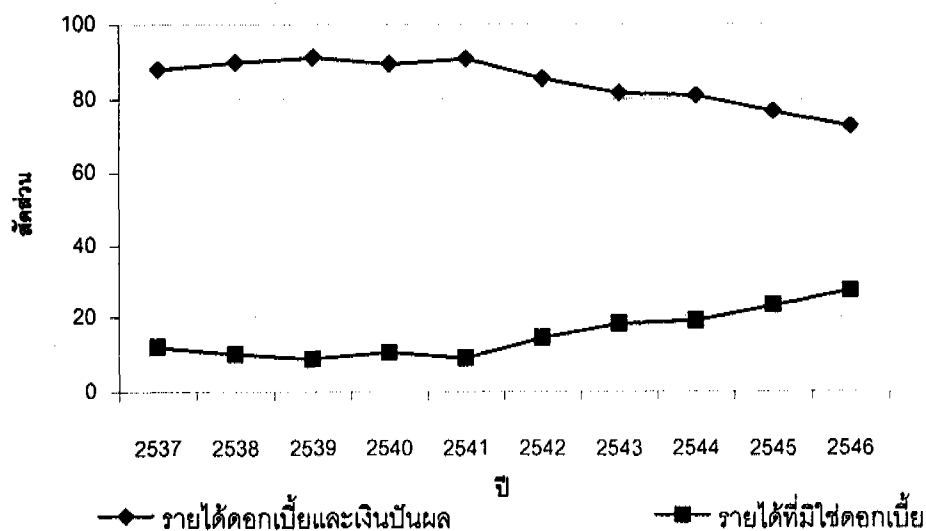
ดังนั้น การคิดค้นผลิตภัณฑ์ทางการเงิน (Financial Products) ใหม่ ๆ ขึ้น เพื่อเพิ่มรายได้ จึงจำเป็นสำหรับธนาคารพาณิชย์ และสถาบันการเงินอื่น ๆ โดยเฉพาะการรุกธุรกิจทางด้านสินเชื่อส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้กู้เพื่อซื้ออสังหาริมทรัพย์ และลูกค้ารายย่อยในลักษณะต่าง ๆ เช่น ผู้ถือบัตรเครดิต ได้กลายเป็นลูกค้ากลุ่มสำคัญในการแข่งขันกัน เพื่อปล่อยสินเชื่อระหว่างสถาบันการเงินต่าง ๆ ทำให้เกิดการชิงชิงส่วนแบ่งตลาดบัตรเครดิตระหว่างสถาบันการเงินต่าง ๆ อย่างรุนแรง⁸ ส่งผลให้ตลาดบัตรเครดิตตั้งแต่เริ่มต้นปี 2544 ขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยปริมาณบัตรเครดิตที่ออกโดยสถาบันการเงินในประเทศ ณ ไตรมาสที่ 1 เพิ่มขึ้นเป็น 1,892,963 บัตร สูงที่สุดนับจากเกิดวิกฤตการณ์ทางการเงินในปี 2540⁹ และในปี 2544 จำนวนบัตรในระบบธนาคารพาณิชย์พุ่งสูงสุดทำสถิติใหม่เป็น 2,567,961 บัตร คิดเป็นอัตราเพิ่มจากปีก่อน 45.44%¹⁰ โดยที่มาของรายได้หลักในธุรกิจบัตรเครดิต ก็คือ ค่าธรรมเนียมที่ธนาคารเรียกเก็บจากร้านค้าที่รับบัตร ส่งผลให้โครงสร้างรายได้ในธุรกิจสถาบันการเงินมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยในช่วงปี 2537-2546 ธนาคารพาณิชย์มีรายได้หลักจากดอกเบี้ยและเงินปันผลเฉลี่ยร้อยละ 86.2 และรายได้ที่มีโชดดอกเบี้ยเฉลี่ยเพียงร้อยละ 13.8 ของรายได้ทั้งหมดเท่านั้น แต่เมื่อสังเกตให้ดี จะพบว่า ในปี 2537-2539 รายได้จากดอกเบี้ยและเงินปันผลมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 87.9 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 91.2 ในปี 2539 แต่หลังจากปี 2540 รายได้จากดอกเบี้ยและเงินปันผลมีแนวโน้มลดลงเหลือร้อยละ 89.4 ในปี 2540 และลดลงเหลือร้อยละ 72.8 ในปี 2546 ขณะที่รายได้ที่มีโชดดอกเบี้ย ซึ่งมีสัดส่วนค่อนข้างคงที่ตั้งแต่ปี 2537 ถึง 2541 กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 10.6 ในปี 2540 เป็นร้อยละ 27.2 ในปี 2546 (ดูภาพที่ 1.6)

⁸ ดูรายละเอียด การแข่งขันด้านธุรกิจบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ในช่วงปี 2547 ในภาคผนวก ข.

⁹ กระแสทรรศน์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 1081 วันที่ 20 กรกฎาคม 2544. "บัตรเครดิตปี 2544 : โตสวนกระแสเศรษฐกิจ."

¹⁰ กระแสทรรศน์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1221 วันที่ 26 มีนาคม 2545. "แนวโน้มธุรกิจบัตรเครดิตปี 2545 : ขยายฐาน และเพิ่มปริมาณการใช้จ่ายผ่านบัตร."

ภาพที่ 1.6
สัดส่วนรายได้ดอกเบี้ยเปรียบเทียบกับรายได้ที่มีโชดดอกเบี้ย

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย

สืบเนื่องจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ทำให้ทางภาครัฐต้องดำเนินนโยบายทั้งด้านกำกับดูแล ช่วยบริหารสภาพคล่องส่วนเกิน และเสริมสร้างระบบการเงินให้มีเสถียรภาพ และประสิทธิภาพ เพื่อรองรับระบบเศรษฐกิจในอนาคต สามารถแข่งขันได้ สร้างความสมดุลระหว่างตลาดสินเชื่อ และตลาดทุน รวมทั้งส่งเสริมกลไกให้ผู้บริโภคได้รับความคุ้มครอง และเป็นธรรม โดยกระทรวงการคลัง และธนาคารแห่งประเทศไทยได้เสนอให้คณะรัฐมนตรีรับทราบเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2547 ถึงแผนพัฒนาระบบสถาบันการเงิน¹¹ โดยมีสาระสำคัญ เพื่อส่งเสริมบริการทางการเงินให้แก่ประชาชนผู้มีรายได้น้อย และไม่ได้รับบริการจากธนาคารพาณิชย์อย่างทั่วถึง รวมทั้งส่งเสริมการรวมตัวกันจัดตั้งองค์กรการเงินชุมชนที่เข้มแข็ง เพื่อตอบสนองความต้องการบริการทางการเงินขั้นพื้นฐาน และปรับบทบาทของสถาบันการเงินเฉพาะกิจให้สามารถให้บริการได้ตรงกับความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น

¹¹ ดูรายละเอียด แผนพัฒนาระบบสถาบันการเงิน ในภาคผนวก ค.

ผลจากการดำเนินการ เพื่อให้บรรลุตามแผนพัฒนาระบบสถาบันการเงิน ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อเสริมสร้างระบบการเงินของประเทศให้มีเสถียรภาพ และประสิทธิภาพที่สามารถแข่งขันได้กับนานาประเทศ ในวันที่ 20 มกราคม 2547 กระทรวงการคลัง จึงได้เสนอคณะรัฐมนตรี ให้พิจารณาอนุมัติในหลักการของพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย พ.ศ.2502 เพื่อเปิดโอกาสให้บริษัท สามารถทำการควบกิจการกับสถาบันการเงินอื่น ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับบริษัท และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาระบบสถาบันการเงินด้วย โดยกระทรวงการคลังได้มอบนโยบายให้นำบริษัท เข้าไปควบรวมกับธนาคารทหารไทย และธนาคารดีบีเอสไทยทุน เนื่องจากวิเคราะห์และเล็งเห็นว่า การควบรวมของ 3 สถาบันการเงินดังกล่าวจะก่อให้เกิดการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Synergy) แก่ทุกฝ่าย กล่าวคือ ธนาคารทหารไทยนั้นมีการเพิ่มทุนที่เพียงพอมีการลด NPL ลงไปสู่ระดับที่น่าพอใจ มีอัตราส่วนการเงินที่เทียบได้กับธนาคารระดับแนวหน้าของประเทศ และมีเครือข่ายของสาขาทั่วประเทศ

สำหรับธนาคารดีบีเอสไทยทุน นั้น แม้เป็นธนาคารขนาดเล็ก แต่มีธนาคาร DBS ของสิงคโปร์ เป็นผู้ถือหุ้นที่มีนัยสำคัญของธนาคารหลังควบรวม ซึ่งธนาคาร DBS ของสิงคโปร์ ได้ตกลงในหลักการว่าจะเป็นพันธมิตรอย่างแน่วแน่ โดยจะให้ความช่วยเหลือ เพื่อเสริมธนาคารหลังการควบรวมให้แข็งแกร่ง อาทิ ด้านธุรกรรมต่างประเทศด้าน Consumer Banking ด้านระบบการควบคุมความเสี่ยง และด้าน IT เป็นต้น

ส่วนบริษัท นั้น ก็จะเข้ามาเสริมด้านสินเชื่ออุตสาหกรรม ด้าน SME และด้านงานวิเคราะห์วิจัย เป็นต้น ดังนั้น การนำ 3 สถาบันการเงินมาควบรวมกันในครั้งนี้ จึงนับว่ามีความเหมาะสมเป็นอย่างดี¹²

นอกจากนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้เห็นชอบให้สถาบันการเงินดำเนินการจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ตามแผนพัฒนาระบบสถาบันการเงิน รวมทั้งสิ้น 9 ราย ประกอบด้วย

1. บริษัทเงินทุน ทิสโก้ จำกัด (มหาชน) จัดตั้งเป็นธนาคารพาณิชย์เต็มรูปแบบ
2. บริษัทเงินทุน เกียรตินาคิน จำกัด (มหาชน) จัดตั้งเป็นธนาคารพาณิชย์เต็มรูปแบบ

¹² ข่าวกระทรวงการคลัง ฉบับที่ 15/2547 วันที่ 8 มีนาคม 2547. "พิธีลงนามสัญญาการควบรวมธนาคารทหารไทย บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และธนาคารดีบีเอสไทยทุน."

3. บริษัทเงินทุน สินเอเชีย จำกัด (มหาชน)	จัดตั้งเป็นธนาคารพาณิชย์เต็มรูปแบบ
4. บริษัทเงินทุน เอไอจีไฟแนนซ์ (ประเทศไทย) จำกัด (มหาชน)	จัดตั้งเป็นธนาคารพาณิชย์เพื่อราย ย่อย
5. บริษัทเงินทุน จีอี มัณนี จำกัด (มหาชน)	จัดตั้งเป็นธนาคารพาณิชย์เพื่อราย ย่อย
6. บริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ไทยเคหะ จำกัด	จัดตั้งเป็นธนาคารพาณิชย์เพื่อราย ย่อย
7. บริษัทเครดิตฟองซิเอร์ แลนด์ แอนด์ เฮาส์ จำกัด	จัดตั้งเป็นธนาคารพาณิชย์เพื่อราย ย่อย
8. ธนาคาร โชชิเยเต้ เจนาราล สำนักงาน วิเทศธนกิจกรุงเทพฯ	จัดตั้งเป็นสาขานาคารต่างประเทศ
9. ธนาคารสากลพาณิชย์แห่งประเทศไทย สาขากรุงเทพฯ	จัดตั้งเป็นธนาคารพาณิชย์ที่เป็นบริษัท ลูกของธนาคารต่างประเทศ

และในวันที่ 12 เมษายน 2548 กระทรวงการคลังเห็นชอบให้ธนาคาร ยูเอฟเจ จำกัด สำนักงาน
วิเทศธนกิจกรุงเทพฯ ดำเนินการจัดตั้งสาขานาคารต่างประเทศ¹³

สืบเนื่องจากวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบมาถึงปัจจุบัน ทั้งโครงสร้าง
รายได้ และค่าใช้จ่าย โครงสร้างองค์กรในระบบธนาคารพาณิชย์ รวมถึงการเพิ่มจำนวนของ
สถาบันการเงินตามแผนพัฒนาระบบสถาบันการเงินที่ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ทำให้การแข่งขัน
ระหว่างธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ทวีความรุนแรงมากขึ้นในการชิงส่วนแบ่งตลาด เพื่อความอยู่
รอดของตนในสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของการ
แข่งขันด้านบริการ โดยการนำเอาเทคโนโลยีการสื่อสารมาปรับปรุงระบบการทำงานภายในให้
รวดเร็ว ประหยัดทั้งเวลาและทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้มีความคล่องตัวและยืดหยุ่นในการ
ตอบสนองต่อลูกค้าที่มีการเรียกร้องมากขึ้น การปรับโครงสร้างองค์กรจากระบบแนวตั้ง อันเป็น
ระบบที่มีขั้นตอนและอำนาจลดหลั่นในการสั่งงาน มาเป็นแนวนราบ ทำให้เจ้าหน้าที่มีโอกาสและ
สามารถที่จะตัดสินใจได้รวดเร็วขึ้นและสามารถใช้ดุลยพินิจได้มากขึ้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพใน

¹³ ข่าวกระทรวงการคลัง ฉบับที่ 26/2548 วันที่ 12 เมษายน 2548. "การขอจัดตั้ง
ธนาคารพาณิชย์ตามแผนพัฒนาระบบสถาบันการเงิน."

การบริการ นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการแท้จริงของกลุ่มลูกค้าหลัก หรือลูกค้าส่วนใหญ่ของธนาคาร เช่น การนำเทคโนโลยีมาให้บริการในลักษณะ Hi-Tech to Bank และ Lo-Tech for Customer โดยลูกค้าจะได้รับความสะดวกสบายมากที่สุดและมีความยุ่งยากเกี่ยวกับเทคโนโลยีน้อยที่สุด เช่น บริการอิเล็กทรอนิกส์ บัตรเครดิต บัตรเดบิต บัตร Cash Card หรืออิเล็กทรอนิกส์เพิร์ส (E-Purse) การจัดแคมเปญ เพื่อเจาะกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ซึ่งอาจจัดเป็นครั้งคราวในแต่ละบริการ เช่น บริการที่มีประกันชีวิตและสุขภาพทุนการศึกษา เป็นต้น การขยายเวลาและบริการ เพื่อเพิ่มความสะดวกสบายให้แก่ผู้ใช้บริการ จากพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปดังที่ได้กล่าวข้างต้น มีผลทำให้การวัดประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ดังนั้น ผู้บริหารธนาคาร รวมถึงผู้กำหนดนโยบายของธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ จึงจำเป็นต้องให้ความสนใจกับประสิทธิภาพการดำเนินงานขององค์กรอย่างใกล้ชิด เพื่อนำผลที่วัดได้มาปรับปรุงการบริหารงานของตนให้ดีขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และทันเวลาที่ในสภาพเศรษฐกิจดังเช่นปัจจุบัน โดยที่ผ่านมามีงานศึกษาของไทยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์หลายงานทีเดียว แต่งานศึกษาส่วนใหญ่มีโครงสร้างการเปลี่ยนปัจจัยการผลิตให้เป็นผลผลิต โดยทั่วไปที่เหมือนกันตามโครงสร้างเดิมในระบบธนาคารพาณิชย์ ที่ยังคงมีธุรกิจหลัก คือ การระดมเงินฝาก เพื่อให้สินเชื่อ โดยรายได้หลัก ก็คือ ส่วนต่างของดอกเบี้ย ซึ่งไม่ได้รวมเอา nontraditional activities (รายได้ที่มีโชดดอกเบี้ย) เข้าไปเป็นตัวแปรในการวัดประสิทธิภาพด้วย ทั้งที่โครงสร้างรายได้ และค่าใช้จ่ายในช่วงหลังวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนไปจากเดิมแล้ว ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ที่วัดได้ ดังจะเห็นได้จากงานศึกษาของ Rogers (1998) ซึ่งวัด Cost, Revenue และ Profit Efficiency ของ US Commercial Banks โดยใช้แบบจำลองที่รวม nontraditional output และแบบจำลองที่ไม่รวม nontraditional output ผลที่ได้แสดงให้เห็นว่า แบบจำลองมาตรฐานที่ไม่ได้รวม nontraditional output นั้นให้ผลของประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารต่ำกว่าความเป็นจริง นอกจากนี้ DeYoung (1994) ได้แสดงให้เห็นผลกระทบของการรวมรายได้ค่าธรรมเนียม (fee income) ในการวัดประสิทธิภาพ โดย DeYoung ได้เพิ่มรายได้ที่มีโชดดอกเบี้ย และรายได้ค่าธรรมเนียมเป็นตัวแปรเพิ่มในการวัด Cost Frontier และพบว่า สูตรมาตรฐานที่ไม่ได้รวมรายได้ค่าธรรมเนียมเข้าไบนั้น ทำให้ประสิทธิภาพของธนาคารที่มีสัดส่วนของรายได้ค่าธรรมเนียมสูงนั้นต่ำกว่าความเป็นจริง ประเด็นดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับนักวิชาการ และเป็นประโยชน์อย่างมากต่อนายธนาคาร และผู้กำหนดนโยบาย

ดังนั้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะทำการทดสอบการนำ nontraditional banking activities ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของผลผลิต ธนาคารมาเป็นตัวแปรในการวัดประสิทธิภาพการดำเนินงานด้วย เพื่อให้ทราบว่า nontraditional activities ดังกล่าว จะส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ไทยอย่างไร โดยการวัด Cost, Revenue และ Profit Frontiers ทั้งที่รวม และไม่รวม nontraditional activities สำหรับกลุ่มธนาคารพาณิชย์ไทย ในช่วงปี 2541-2546 ซึ่งการวัด Revenue และ Profit Frontiers นั้น รายได้ของธนาคารจะต้องสัมพันธ์กับต้นทุนในการสร้าง Frontier โดย Frontier เหล่านี้จะทำให้การวัดประสิทธิภาพมีความเหมาะสมมากขึ้น เนื่องจาก Cost, Revenue และ Profit ที่แตกต่างกัน จะส่งผลต่อคุณภาพของผลผลิตด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบของ nontraditional activities ที่มีต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ไทยที่อยู่ในขอบเขตการศึกษา โดยเปรียบเทียบประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ไทยที่วัดได้ตามโครงสร้างปัจจุบัน ซึ่งนำ nontraditional activities เข้ามารวมเป็นตัวแปรหนึ่งในแบบจำลอง กับประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ไทยที่วัดได้ตามโครงสร้างเดิม ซึ่งไม่นำ nontraditional activities เข้ามารวมไว้เป็นตัวแปรหนึ่งในแบบจำลอง
2. เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ไทย

1.3 ข้อมูลที่ใช้ และขอบเขตของการศึกษา

การศึกษานี้ ได้นำข้อมูล nontraditional activities ซึ่งถือเป็นกิจกรรมรองในการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ ประกอบด้วย การรับรองตัวแลกเงิน การออกตราพด การซื้อตั๋วลด การเรียกเก็บเงินตามเช็ค และตัวโอนเงิน การรับรองฐานะการเงิน การเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต การค้าประกัน การซื้อขายเงินตราต่างประเทศ การรับฝากของมีค่า เป็นต้น ที่ก่อให้เกิดรายได้ค่าธรรมเนียม กำไร (ขาดทุน) จากการปริวรรตเงินตรา เป็นต้น¹⁴ ซึ่งปัจจุบันรายได้ดังกล่าวมีสัดส่วนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จากบริการใหม่ ๆ ที่เพิ่มขึ้น มาเป็นตัวแปรในการอธิบายประสิทธิภาพ

¹⁴ วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน. พจนานุกรม, "ศัพท์เศรษฐศาสตร์." 2542.

การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ โดยในการศึกษานี้ ได้ศึกษาทั้งประสิทธิภาพทางด้านรายได้ ต้นทุน และกำไร โดยใช้ข้อมูลผลประกอบการรายไตรมาสที่เกิดขึ้นแล้วของธนาคารพาณิชย์ไทย จำนวน 12 แห่ง ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารกรุงไทย ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารดีบีเอสไทยธนุ ธนาคารนครหลวงไทย ธนาคารเอเชีย ธนาคารทหารไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารไทยธนาคาร ธนาคารสแตนดาร์ดชาร์เตอร์ดนครธน ธนาคารยูโอบีรัตนสิน ตั้งแต่ปี 2541-2546 ซึ่งได้จากข้อมูลในงบการเงิน (งบดุล งบกำไรขาดทุน และหมายเหตุประกอบการเงิน)

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงผลกระทบของ nontraditional activities ที่มีต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ไทย
2. ทำให้ทราบถึงประสิทธิภาพการดำเนินงานที่แท้จริงของธนาคารพาณิชย์ไทย ทั้งประสิทธิภาพทางด้านต้นทุน, รายได้ และกำไร
3. ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่นำมาอธิบายความแตกต่างของประสิทธิภาพการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ไทย

1.5 คำย่อ

BBL	=	ธนาคารกรุงเทพ
BAY	=	ธนาคารกรุงศรีอยุธยา
KTB	=	ธนาคารกรุงไทย
KBANK	=	ธนาคารกสิกรไทย
DBS	=	ธนาคารดีบีเอสไทยธนุ
SCIB	=	ธนาคารนครหลวงไทย
BOA	=	ธนาคารเอเชีย
TMB	=	ธนาคารทหารไทย
SCB	=	ธนาคารไทยพาณิชย์
BT	=	ธนาคารไทยธนาคาร

SCNB = ธนาคารสแตนดาร์ดชาร์เตอร์ดนครธน
UOB = ธนาคารยูโอบีรัตนสิน